

Cây Rơm, Cây Rạ

Ngô Văn Phú

Đã hết thời kỳ gặt rộ. Nắng tháng mười vàng dịu những cơn gió hanh khô. Ngoài đồng, cả một thảm lúa vàng mênh mông đã được gặt về làng. Đây đó chỉ còn lại những thửa ruộng chân mạ, hoặc chân sâu, cấy sau đang được gặt nốt.

Những cánh đồng đang phơi mình với những bờ thửa, bờ vùng, ngòi mương đã hầu như cạn nước. Trạm bơm đã nghỉ. Kênh máng từ hồ chứa nước chỉ còn dẫn vào những chân ruộng bãi hoặc ruộng mạ đông xuân.

Trên khắp cánh đồng, rạ được phơi theo những lối dài, theo chiều dọc của những thửa ruộng. Gió bắc diu dặt thổi. Cái se lạnh đầu đông, thứ nắng hanh và khô làm cho đám rạ, từ màu vàng nhạt, dần chuyển sang màu xám trắng... Cả một cánh đồng cuối mùa gặt hiện ra một thứ hoa văn như những mảnh vải khổng lồ với những vệt đậm nhạt xen kẽ khá ái...

Trong làng, những mẻ thóc lớn được phơi đầy trên sân gạch. Xung quanh sân thóc, chính là sân rơm, nhà nhà đều có người ở nhà phơi thóc, phơi rơm. Thường thường khi nắng sớm chiều qua mái nhà, đến nửa sân, thì đổ thóc trên thềm và tung rơm mới ra phơi. Cứ một lần cào thóc thì một lần gảy rơm. Tiếng cào thóc lê trên sân gạch, nghe rất vui, đó là một nét nhạc mùa màng đơn điệu mà đem đến những nguồn vui thầm kín của người chân quê.

Khi thóc đã giòn, thì rơm cũng khô óng. Ngoài đồng sau những lần lật giở những luống rạ thì rạ cũng đã khô. Đó chính là lúc thóc vào cót, vào bồ, rơm lên cây, rạ vào đồng.

Chất đồng rạ đồng rơm thường phải có cách thì cây rơm, cây rạ mới đẹp. Với những cây rơm cây rạ lớn người ta phải chôn một cây tre đực lớn làm cột, cũng là làm tâm cho những cây rơm cây rạ ấy! Những cây rơm cây rạ nhỏ thì không cần thiết, đồng rạ thường được chất ngoài vườn, ngoài sân. Còn đồng rơm thì được chất gần hơn, ngay ở góc đối diện với bếp ngôi nhà.

Rạ được gánh liên tiếp từ ngoài đồng về thường được thêm theo vòng trong, lớp sau gối vào lớp trước. Rạ thường được để xống, không rũ rới, từ những lượt rạ được người chặt cây rạ, trở cho bằng gốc, rồi dàn ra, hết lượt này sang lượt khác, gối lên nhau, xếp từ dưới lên trên. Cứ hết một lớp rạ thì người đánh cây rạ lại phải đi vòng từng lượt dẫm lên rất đều các vòng rạ mình vừa xếp rải đều, nằm bên nhau.

Khi cây rạ đã lên cao, thì bắt đầu tạo mái cho cây rạ. Tức là từ thân cây rạ phải để một lượt rạ chụm lên tạo mái. Từ đó, rạ lại được xếp những vòng ngoài rạ xống, vòng thứ hai thì phải rũ rới những bó rạ và liên tục giẫm cho thật đều mái cây rạ thuôn đều hình lên dần dần. Khi thân và mái cây đã cân đối thì người đưa rạ ở dưới lao những bó rạ cuối lên, để người trên kết thúc. Cuối cùng người ta úp lên trên đỉnh cây một chiếc nồi đất đã nấu, hoặc chiếc nồi mới méo, thường được các lò nung bán rất rẻ vào mùa gặt để nhà úp lên cây rơm, cây rạ cho thoát nước thẳng xuống mái.

Rơm rũ rới, nên xếp phải khéo, phải cẩn thận thì cây rơm mới tròn óng và đẹp được. Cây rơm không cần đánh mái như cây rạ, mà chỉ cần tạo dáng cho đều cho thon, thành hình khung tò vò là được...

Khi cây rơm, cây rạ chất xong rồi, thì mỗi căn hộ có thêm một nét điểm xuyết trong toàn khung cảnh. Rơm càng óng, rạ vàng sánh đứng ở góc sân, làm đồ nấu, làm thức ăn khô cho trâu bò. Chiều đến, thường thì con dâu phải rút rạ đem vào bếp nấu, ông bố hoặc anh con trai lớn phải rút rơm cho trâu, cho bò ăn... Rơm nuôi trâu bò suốt cả mùa đông, nhà nào nhiều trâu, có khi phải rút cả rạ cho chúng ăn mới đủ...

Cây rom, cây rạ ấy cứ ngự trị cho đến lúc nào kỳ hết thì thôi. Người ta cứ rút dần từ trên xuống dưới, từ ngoài vào trong. Bởi cây rom, cây rạ choán một chỗ khá lớn trong vườn nhà, nên có khi phải chặt làm hai ba đống, sao cho nó ăn nhập, hợp với ngôi nhà chung với vườn, với cây, với sân, với bếp. Và những cây rom, cây rạ chất khéo, đẹp, còn là niềm tự hào của những người chủ gia đình đã có bàn tay khéo tạo ra chúng.

Những buổi chiều đông dịu từ ngoài đường chính của làng, từ các ngõ ngang nhìn vào sẽ thấy những cây rom cây rạ to nhỏ khác nhau, tùy nhà giàu nhà nghèo trong làng. Chúng là thứ không thể thiếu để tạo ra cái sự đầm ấm yên tâm. Bởi vì nhìn những cây rom cây rạ trong làng, người ta có thể biết năm đó mùa được hay mùa mất.

Lũ trẻ con chúng tôi, có mấy cái thú đó là khi chim sẻ hay làm tổ trên đỉnh cây rom, cây rạ. Đến đúng khi chúng có chim con, lúc ấy bố mẹ đi làm đồng, chúng tôi rủ nhau lên bắt, cho vào túi áo, đi chăn trâu làm một thứ đồ chơi, chăm chim, ru chim rồi làm lồng cho nó... tất nhiên, chỉ được vài bận vài hôm rồi chim cũng bị vằn vò chuyên tay nhau cho đến chết. Chim chết thì chôn chim, làm đám ma cho chim.

Còn như về tháng giêng hai, cây rom cây rạ đã vơi, tan học về nhà, rủ nhau đá cầu chán, thì nhảy lên cây rom trườn xuống. Đó là thứ cầu trượt dân dã, mà chúng tôi đã chơi trước trẻ con thành phố từ đời nào đời nào.